

---

9. Et kapittel for de som er litt redde

Noe av det fineste ved Australia er den storslåtte naturen som er så fargerik og voldsom at den etterlater varige spor i sjelen. Den ligger som en utfordring og invitasjon til det moderne mennesket som gjerne vil ha naturopplevelser, men er redd for å bevege seg inn i et landskap som er ukjent og skremmende. Angsten for å møte farlige dyr eller bli overlatt til seg selv i den store ensomheten ligger dypt i alle oss som er vokst opp i «sivilisasjonen».

Men det ville være synd å la anledningen gå fra seg til å vandre i ørkenen når de ville blomster står i flor, følge fargestrålende fisk under vann, eller ligge ute på stranden en natt under stjernene og våkne neste morgen til den bråkende prat-somhet fra hundrevis av papegøyer. Selv om det er riktig at det er en del ting som er farlige, så går det an å unngå dem om man bare følger noen grunnleggende regler.

For den som er glad i å svømme

Ute i sjøen er det hai, men la det med en gang være sagt at det er *sjelden* badende blir angrepet. Det er statistikk tilbake til 1919 som viser at i snitt er det bare et par mennesker i året som blir utsatt for haitenner langs de australske kyster og som ikke overlever angrepet. Tar man i betraktning at millioner av

australiere tilbringer sommermånedene med svømming, surting og lek i vannet, er risikoen for å møte en hai ikke særlig stor. Men likevel må jeg innrømme at jeg alltid ser meg om to ganger etter haifinner i nærheten, når jeg bader fra en ubevoktet badestrand. Det sitter liksom i blodet, trass i godlynte statistikker, og har sikkert noe å gjøre med alle de skrekkhistorier om sjøfolks sørgelige endelikt jeg leste om i ungdomsromanene.

Det er flere forskjellige typer hai, men de fleste er bare farlige for fisk og skalldyr. De som er farlige for mennesker er ikke nødvendigvis de største, men de med styggest tenner og dårligst humør.

Den mest vanlige av de farlige haiene er «the common whaler» som er mørkegrå og kan bli opp til fire meter lang. Den kommer gjerne i selskap med flere. «The bronze whaler» er atskillig penere, og noe mindre. Tigerhaien er en av de største. Den kan bli så lang som ti meter, men den australske rekorden ligger på seks meter. Det er en av de få som angriper selv om den ikke er sulten. Tigerhaien er altetende og spiser like gjerne gamle bokser og støvler som mer næringsrik føde. Også den er ganske pen – når man ser den i akvariet. Hovedpersonen i filmene om «Jaws» er den hvite haien, som er den største og farligste av dem alle. Den kan bli helt opp til tolv meter lang, men i motsetning til i «Jaws» holder den seg heldigvis mest på de store dyp. Hammerhaien, den som har det grusomme hodet formet som en hammer og med øynene anbrakt ute på enden av de to hammerflatene, er den minst farlige. Verken tenner eller gap står i forhold til det skrekkinnjagende utseendet.

«The killer whale» er av en annen familie, men vel så farlig som tigerhaien. Vi finner den i alle slags farvann, fra tropiske hav og helt opp til Polarhavet. Den svømmer ofte i flokk, og det kan gjerne være et halvt hundre i slengen. De store haiene er redd den, fordi den er sterk, aggressiv og utstyrt med fryktelige tenner. Når man ser hvor fint den kan temmes til å hoppe og snu på kommando i de store bassengene i Marineland, har man vanskelig for å forestille seg at den skal være havets skrekk.

Bortsett fra «the killer whale» som ikke er noen riktig hai, så er haiene temperaturbevisste og svømmer ikke dit hvor vannet holder mindre enn tjue grader. Det kan være bra å vite. I den tropiske sone nord for den 21. breddegrad, dvs. ovenfor Pardoo på vestkysten og Mackay på østkysten, finner man dem året rundt. I de varme månedene fra oktober til mai beveger de seg noen hundre kilometer lenger sør. I områdene rundt Perth i vest og Sydney i øst kommer de bare mellom desember og mars. Ved badestrendene utenfor Melbourne og Adelaide avlegger de sine visitter kun i januar og februar. I sjøen rundt Tasmania er det for kaldt for dem, og der har de aldri vært observert.

Haier angriper først og fremst for å få føde. De skjeller ikke noe særlig mellom mennesker og annet som beveger seg i sjøen. Det har vært hevdet at svømming og plasking i overflaten likner på de lyder døende fisk gir fra seg i de siste krampetrekkninger, og at haiene tiltrekkes av det de oppfatter som et lettvint bytte. Derfor skal man heller ikke bade når sjøen er helt stille. Bølgene bryter lyden av svømmetak. Teorien støttes av at dykkere under vann sjelden blir angrepet.

Man skal ikke bade etter at det er blitt mørkt eller i tusmørke. Det er heller ikke klokt å bade i grumsete vann eller i bukter med snevre munninger fordi de ofte er en del av haienes revir. Men er man i tvil, er det lurt å spørre den lokale befolkning før man hopper uti. Det blir som i Norge hvor det anbefales å spørre kjentfolk før man legger ut på ski i et område som kan være rasfarlig.

På de mer populære badestrendene er det reist tårn ute ved kysten. Høyt til værs sitter barske, solbrune livreddere som holder øye med både haifinner og badende. Når sirenen går er det et tegn til å komme seg opp på stranden i en fart, for haier angriper også på grunt vann.

I flere år har fiskebåter trålet med nett langs kysten for å fange hai før de kunne forårsake ulykker. Parallelt med kystene, en tre hundre meter ute hvor bølgene bryter, settes det i

sommersesongen lange nett som røktes annen hver dag. Fangsten av hai er falt kraftig siden dette tok til i 1937, og utenfor Sydney fanges det nå bare et par dusin for året. Det har også vært gjort forsøk på å spenne ut elektriske nett, plassere sprengstoff og kjemiske innretninger på lure steder og henge opp «boble-gardiner», men etter en kort tilvenningsperiode synes haiene ikke å bry seg noe særlig.

De som har sett Crocodile Dundee vil vite at krokodillene heller ikke er til å spøke med.

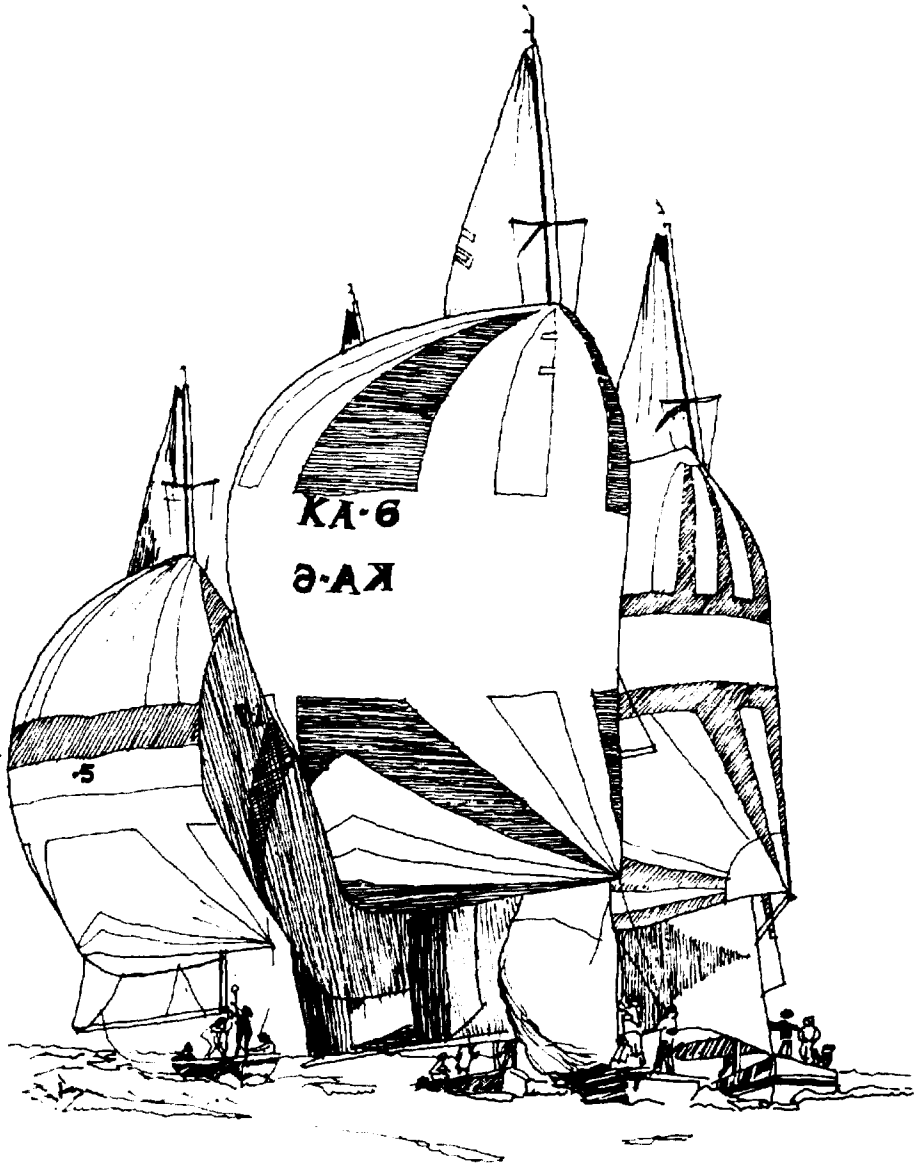
Det finnes to sorter. Ferskvannskrokodillen er den fredelige typen. Den kan bli opp til tre meter lang, men krokodillen ikke så mye som nipper til den som svømmer forbi. Før sko og vesker av krokodilleskinn kom på mote, kunne man møte den i hele den nordlige del av Australia. Nå finnes den bare i Katherine Gorge i Northern Territory. Det er faktisk det eneste sted i verden den finnes, utenom i zoologiske hager. Den er totalfredet. Saltvannskrokodillen er akkurat så fryktinngytende som den ser ut til. Og ingen skal la seg lure av navnet, for den finnes også i ferskvann. Den trives i området nord for den 23. breddegrad, og er søskenbarn til den som finnes i Nilen. Saltvannskrokodillene kan bli ni meter lange, men slike praktksemlarer finnes nå bare som pynt på veggen til ivrige jegere. De andre ligger på omkring fem meter, men det er helt tilstrekkelig. En gang for året berettes det om overfall på mennesker. En kvinne som studerte krokodiller ble ganske stygt skadd da hun kom i kontakt med et av sine studieobjekter. Til pressen forklarte hun at det var hun som hadde oppført seg dumt. Krokodillen hadde bare gjort det som var naturlig. Krokodillene er fredet. Det kan de sannsynligvis få stor glede av, for de kan bli opp til hundre år gamle. All eksport av krokodilleskinn er forbudt, slik at det ikke lenger skal lønne seg å jakte på dem.

Av alt det som finnes i havet er det vel den firkantete maneten («box jellyfish» eller «sea wasp») som er den farligste. Den ser ut som en vanlig manet, bortsett fra at tegningene på oversiden ikke er runde, men firkantete. Den kan bli stor, opp til 20

cm i diameter og trådene kan bli 8 meter lange. Trådene er fulle av bittesmå tentakler som inneholder gift som virker lammende på sentralnervesystemet. Er man heldig kan man overleve en mindre berøring. Giften virker etter tretti sekunder og er dødelig. Men heldigvis finnes maneten bare der hvor det er ordentlig varmt. Derfor er det ingen som svømmer langs de nordlige kyster mellom oktober og april. På øyene utenfor kysten kommer den ikke. Det er utviklet motstoffer som er effektive hvis de blir injisert omgående. Det aller nyeste er en kloning av motstoffer som skal være enda mer effektivt. Et gammelt kjer-
ringråd sier at om man bare tar på seg nylonstrømper og høyhalset genser, skulle det gå bra. Men jeg vil tro noe av gleden ved badingen blir borte underveis. Statistikken viser at i løpet av de siste femti årene har Australia gjennomsnittlig mistet én svømmer i året som følge av den firkantete maneten.

Ellers er det mye annet rart i havet. Det er både fisk, anemoner, koraller, skjell, sjøslanger, krabber, maneter og blekkspruter som er giftige, og den gylne regel er å la alt det som man ikke kjenner være i fred. Med mindre man ikke er overømfintlig, vil forgiftningene ikke være livstruende, men bare smertefulle. De fleste av de ubehagelige sjødyrene holder seg langs revene, på steingrunn, eller der hvor det er godt og varmt. Så for de av oss som bader fra sandstrand, eventuelt med badesko for de mest forsiktige, er det lite å frykte. De som vil dykke ved Great Barrier Reef og andre spennende steder, får heller studere temaet litt på egen hånd før de kaster seg ut i vannet.

Alt i alt er det klokere å legge på svøm enn å legge på vei i trafikken. Det man virkelig skal passe seg for er de sterke understrømmene, og heller unnlate å svømme ut dit hvor de lange bølgene fra Stillehavet eller Det indiske hav er fulle av dragsug, når de legger utover igjen. Ved de vestlige kystene står det her og der skilt med «Beware of king waves», men kongebølgene kommer like mye langs de andre kystene.

Australia var tittelforsvarer i seilasen om America's Cup.

For den som heller vil gå til fots

For den som heller vil inn i bushen er det første bud ikke å gå seg vill. Hvert år blir det sendt ut leteekspedisjoner etter forvillete turister, akkurat som vi hvert år må hente ned dansker fra de norske høyfjell. Det er ikke lett å orientere seg i bushen. Det er ikke alltid noen høydedrag å forholde seg til, og den ene busken likner den andre. I begynnelsen kan det lønne seg å få med seg kjentfolk eller gå sammen med en «bushwalker»-gruppe. Skal man ut på mer enn en dagstur, er det nødvendig å bringe med seg en del fornuftig utstyr.

I bushen, som i skog og mark, er det slanger. De kommer i alle størrelser og farger. Seksti prosent av dem er giftige, men «bare» tjue prosent så giftige at de er dødelige. Australia kan skryte av å ha noen av verdens farligste slanger. De verste er «taipan», «death adder», «rough-scaled snake» og «tiger snake». Men heller ikke sånne som «copperhead» «mugla», «broad-headed snake», «brown snake» og «black snake» er til å spøke med. Det er gjort ganske mye forskning på slangers liv og levnet, og alt peker i retning av at slangene holder seg så langt unna menneskene som de bare kan. Det er først når de blir trent opp i et hjørne eller blir tråkket på, at de slår til. De prøver attpåtil å spare på giften når de hogger. Når folk er blitt bitt, skyldes det som oftest at de har prøvd å slå slangene ihjel. Man regner med at fem menneskeliv går tapt hvert år blant folk som prøver seg som slangedrepere. Hvert tilfelle av dødelig slangebitt blir fulgt opp for å kartlegge omstendighetene nærmere, av hensyn til det forebyggende arbeid.

Mye overtro og religiøse forestillinger er knyttet til slanger, og det bidrar til å øke den følelse av uhygge som følger disse skjellkledde vesener. Giften deres har også vært brukt til mange lyssky foretak. Men redselen for dem er nok overdreven, for sannsynligheten for å få se en av dem i øynene er liten. De krøker seg bort lenge før man får dem på nært hold. Det er egentlig bare noen få forholdsregler å ta. Gå ikke barføtt i skog

og mark og bush, spesielt ikke etter at det er blitt mørkt. Hvis det er lagt opp til utendørsliv, slik australiere driver med store deler av året, så husk å lukke teltet. La være med å stikke hånden inn i hule trær, for det er liksom et av slangenens yndlingsområder. Og kommer du uforvarende over et av de krypende vesener, så la den få tid til å komme seg unna.

Jeg har selv vært hysterisk redd for slanger, men er blitt overbevist om at det ikke er der jeg bør plassere min redsel.

Da er jeg mer redd edderkopper. Ikke de vanlige som bare trekker spinn nedover øynene på deg, men slike som «funnel web» og «redback». Det er bare de to som kan avlevere et dødelig bitt. Funnel web-edderkoppen har rekorden som verdens giftigste edderkopp. Det er ekstra kjedelig fordi den er så utbredt og det enda ikke er utviklet en effektiv motgift. Det er en liten svart kar på bare 4 cm, som ikke er det minste redd for å gå til angrep på de som er større enn den selv. Den spinner en silkeaktig pose hvor hunnene tilbringer det meste av sine levedager. Posen virker både som tilholdssted og som felle for insekter og mindre dyr. Man finner funnel web-edderkoppen på kjølige, mørke og fuktige steder. Hannene går på vandring om natten for å finne seg nye hunner, og det er da man skal passe seg for dem. Sydney har sin egen variant av en funnel web, så der er det vanlig å gjøre hagearbeid med hansker på. Det rapporteres om et par dødsfall hvert år, men det er atskillig flere som blir bitt.

På en av mine turer rundt i Australia møtte jeg to eldre brødre som hadde levd i bushen hele sitt liv. De hadde bestandig holdt sammen, og de var blitt så like i måten å tenke på at den ene pleide å fullføre setningen for den andre. Vi kom i prat utover kvelden, og jeg måtte jo spørre hvordan det var å leve i bushen. Med hodet fullt av slanger, edderkopper og ville kameler var jeg nysgjerrig etter å høre om de noen gang var kommet over disse farlige elementene. Well, sa den ene, det hendte jo at vi ble bitt, sa den andre. Men vi tok det ikke så nøye, sa den første, for vi står jo her, sa den andre. Jeg ville også vite om de

ikke hadde vært redde iblant. Nei, sa den ene, det eneste du trenger å være redd for i bushen, sa den andre, er dine såkalte medmennesker, fullførte den første. Neste morgen banket det på kjøkkendøren, og der sto mine to venner fra kvelden før med en funnel web i et syltetøyglass. Det skulle være avskjeds-presang. Jeg hadde vært uforsiktig nok til å si at jeg aldri hadde sett en levende funnel web, så de hadde gått ut og funnet en til meg. Etter å ha forsikret meg om at lokket satt svært godt på, ble glasset først pakket inn i flere lag med aviser og så satt ned i en pappeske, som ble satt ned i enda en kartong, før det hele ble anbragt i bagasjerommet på bilen. Det ble en meget forsiktig kjøretur tilbake til Canberra. Sjelden har jeg vært så redd en kollisjon som akkurat da. Funnel web-edderkoppen kan leve uten mat i atten måneder, så den fikk være i syltetøyglasset i et par uker. Hver gang noen gikk forbi, freste den mot oss. Siden ble den overlevert til kyndige hender og preparert til skolebruk.

Redback-edderkoppen er enda mer utbredt, for den trives helst der hvor det er tørt og varmt. Det er en kusine til den amerikanske «black widow». Hannene er små og harmløse, mens hunnene er både imponerende og fryktinngytende. Redback-edderkoppen er lett å kjenne, for den har som regel en knallrød stripe ned over ryggen. Den er en lyssky sak som finnes overalt. Det kan være under en stein i hagen eller oppe på mørkeloftet. Også den er meget giftig, men her ble det i 1956 utviklet en effektiv motgift som ligger klar på alle legekontorer. Giften virker langsomt, så det er vanligvis god tid til å komme til lege. Mange blir bitt hver eneste sommer når de holder på i hagen, men siden 1962 er det ikke meldt om dødsfall. Myndighetene har oppfordret til full utryddelseskrig, men all den tid redback-hunnen får mellom tusen og femten hundre unger om gangen, synes det å være et langtidsprosjekt. Folk tar stort sett problemet med redback-edderkoppen avslappet.

Den største av dem alle, den fæle hårete «huntsman»-edderkoppen, gjør seg bra i alle slags spøkelsesfilmer, men er så fredelig at den kan temmes og brukes til husdyr. Første gang en

slik kom inn i min leilighet, ringte jeg med gråt i stemmen til vaktmesteren etter hjelp.

Vel så imponerende er utvalget av maur. Det er mer enn tusen forskjellige sorter, og også på dette området har Australia større utvalg enn andre land. De tisser alle sammen, men noen tisser mer enn andre. «The inch ant» er som navnet sier en hel tomme lang. «The jumper ant» hopper opp til 15 cm hvis den er i humør, og «the bull ant» er flere ganger større enn våre hjemlige varianter. Deres bitt er atskillig verre enn hvepsestikk, og virkningen er mer langvarig. Det visste jeg ingenting om første gang jeg så dem. Jeg trodde heller ikke mine egne øyne da jeg så deres størrelse. I forvissning om at de hjemme nok ikke ville tro det heller, la jeg en fyrstikkeske opp i tuen og bøyde meg tett ned med kameraet for å ta det bildet som skulle være beviset. Det var ikke særlig klokt. Maurene veltet oppover bena mine. Før jeg hadde fått børstet dem vekk, satt det igjen åtte bitt. Det gjorde ondt der ute i den varme ørkenen. Det fortsatte det med de neste par ukene. Det er slik man får sine lærepenger.

Skorpionbitt ligger i omtrent samme kategori, eller kanskje en klasse over. I motsetning til hva folk flest tror, så er de ikke livsfarlige.

For dem som gjerne vil betrakte den australske dyreverden litt på avstand først, kan jeg anbefale den zoologiske hagen i Sydney. Den må være en av de fineste dyrehager i verden. Dyrene har god plass, og det har vært utvist mye oppfinnsomhet for å gi dem et mest mulig naturlig miljø. Hagen ligger vakkert til i terrenget, og det er sørget for blomstrende planter og trær store deler av året.

Den siste advarsel om den australske fauna gjelder en gammel kjenning som man så visst ikke trenger å gå i den zoologiske hage for å finne. Den australske «magpie» er en fjern slektning av den norske skjære. Den er svart og hvit og synger så vakkert at den er ornitologenes fryd. Når solen står opp kan det gjerne være flere hundre som synger sammen. I bush-litteraturen beskrives magpie-fuglene som både kloke og modige. De hekker

ikke i par, men holder sammen i svære flokker som setter sin ære i å forsvare sitt revir. Når det er egg og unger i reirene, tåler ikke hannene at noen beveger seg gjennom reviret. De stuper mot alt som kjører og går, og her og der finner man skilt med «Beware of the magpie». På Australian National University var «the library magpie» i flere år blant de mest beryktede. Jeg har sett kolleger komme på arbeid med flenger i hodebunnen. Hver morgen i de seks ukene det var liv i reiret, sto jeg overfor det vanskelige valg å bevege meg gjennom magpie-reviret eller å ta omveien utenom. Jeg prøvde både å liste meg forbi og å løpe gjennom som et pisket skinn når de var opptatt på annet hold, men jeg greide aldri å lure dem. Magpie-fuglene er fredet, men det gis tillatelse til å skyte de mest aggressive. Det var ingen som hadde hjerte til å anmelde vår magpie.

Beveger vi oss over i planteriket, finnes det omtrent åtte hundre slags giftige planter. Det kan bare ha interesse for de som har tenkt å putte dem i munnen. Men også her har Australia rekorden i antall og utvalg. (Det har selvfølgelig sammenheng med at Australia er mye større enn de fleste andre land, og at dets klima spenner fra den tropiske til den tempererte sone). Urbefolkningen utnyttet giftige planter til mat ved å tørke dem, forvelle eller banke giften ut av dem. Giften brukte de til å fange fisk og dyr, og som medisin for en lang rekke sykdommer. En av de giftigste plantene er oleanderen, som jo er en vanlig stueplante hjemme. Ellers finnes det noe som likner brennnesler i stor størrelse, men man kan nesten se at akkurat de plantene bør man gå utenom. Det er også en del busker og planter som kan gi utslett ved berøring, men det er ikke noe å skrive hjem om. Selv vil jeg først og fremst se opp for kokosnøtter, om jeg nå befinner meg i de litt varmere strøk nordpå. Når en nøtt på en kilo eller to faller ned fra ti meters høyde, er det like ille som å få en takstein i hodet.

For den som blir i byen

Den som er litt redd bør i alle fall ikke sette seg inn i en bil. De ellers så fredelige australiere kjører fort og aggressivt. Det er som om de legger bak seg alle hemninger og den høfligheten de praktiserer til daglig, når de kommer ut på veien. De er vant til å kjøre lange strekninger, og synes vel det er nødvendig å kjøre fort for å korte ned på kjøretiden. Ulykkesstatistikken er skremmende. Omkring 2800 personer blir drept i trafikken hvert år, og ti ganger så mange blir skadd. Det er ofte alkohol inne i bildet, og siden alle er overbevist om at akkurat de kan «keep their liquor», så har opplysningskampanjer liten virkning. Mesteparten av det store veinettet består av smale, gruslagte veier, og lastebilsjåførene tar ingenting for å sette farten opp i over hundre kilometer i timen. Det motsatte ville være pysete. Siden lastebilene frakter omkring åtti prosent av alt gods i landet, er det ikke uvanlig å måtte hive seg ut til siden når en av de store doningene kommer brasende. De fleste ulykker finner sted oppe i det tynt befolkede Northern Territory hvor tre promille av befolkningen hvert år blir skadd eller drept i trafikken. Om det skyldes at avstandene er så mye større der oppe, eller om det har sammenheng med den utpregete manns- og drikkekultur i det strøket, vet jeg ikke.

I de senere årene er det blitt observert stadig flere av de store firehjulsdrevne bilene, undertiden påmontert svære støtfangere i den norske bytrafikken. I Australia er det et vanlig syn, og firehjulstrekket kommer godt med så snart man er utenfor byen. Til å begynne med trodde jeg at de smarte «bull bars» bare var enda et uttrykk for macho-tendenser. Men kenguruer er det overalt, helt inn til bybebyggelsen. Og har man bare én gang fått en kenguru på femti kilo opp på panseret, monterer man også kufanger på en vanlig bil. Ute i bushen er det en nødvendighet. Her kan man møte ville hester, kyr, kameler og svin som i årenes løp er stukket av fra sine herrer og gått «bush». Vanligvis er de sky og løper sin vei, men jeg husker

godt en kjøretur i bushen nattetider hvor en svær okse i veikanten lenge overveide om den skulle måle krefter med oss.

Det har vært sagt at australsk vold begås med biler, ikke med skytevåpen. Også det avspeiles i statistikken. Australia er fortsatt et av de fredelige landene, spesielt når man flytter seg utenfor de fem største byene. Det blir begått omkring en halv million kriminelle handlinger i året, hvorav seksti prosent er innbrudd. Her som andre steder er det først og fremst de unge menn som blir tatt for kriminalitet. Antall voldtekter har vært stigende også på denne del av kloden, men det er vanskelig å si om stigningen er reell eller skyldes at kvinnene nå står fram etter forbrytelsen og går til anmeldelse. Politiet er ikke så flinke til å finne lovovertredere, og bare hvert 4. innbrudd blir oppklart. Det kan kanskje skyldes at folk ikke er så ivrige etter å hjelpe «myndighetene». Det koster 1.3 milliarder dollars å holde politiet gående. Det betyr at hver borger betaler 85 dollars i året for ro og orden. Jeg har aldri vært redd for å gå ut etter at det er blitt mørkt i noen del av Australia, og har følt meg friere og mer sikker der enn de fleste andre steder i verden.

Spør man australierne selv om hva de er mest redde for, så vil de fleste svare brann. I den tørre sesongen og ute i bushen er det hele tiden branner på gang. De fleste oppstår ved lynnedslag og noen ved skjødesløshet. Jeg tror ikke lenger på at et rykte kan spre seg som ild i tørt gress etter at jeg har sett hvor fort en brann kan spre seg her. I løpet av ganske kort tid kan kvadratkilometre med skog og boliger være svidd av. De større byene er blant de som hvert år mister hus, og undertiden også innbyggere, når den røde hane galer. De eneste som liker seg i ilden er eukalyptustrærne. Deres olje gir næring til flammene, og selv står de sorte og avsvitte når brannen har dradd forbi. Men neste år er de grønne igjen. Og konglene deres kan ikke spire uten en skikkelig brann en gang iblant.

De mektige naturkreftene er fortsatt ikke temmet i Australia.